

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՂ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԳՄՄՆ Գյումրու թիվ 1 ավագ դպրոց

Ավարտական հետազոտական աշխատանք

Թեմա՝ Երեխաների առողջության պահպանման հիմնախնդիրը տարրական դպրոցում

Կատարող՝ Մանուկյան Ռուզաննա
«Օյունջյան» դպրոց-վարժարան /դասվար

Ղեկավար՝ Անահիտ Փարկիթյան

Բովանդակություն

Ներածություն.....	3
Մաս 1. Առողջագիտության հիմնական հասկացությունները.....	4
1.1. Առողջագիտության բնութագիրը.....	4
1.2. Առողջագիտության դասակարգումը	9
1.3. Հասկացություն հիվանդության և այն կանխարգելող միջոցների մասին.....	11
Մաս 2. Առողջ ապրելակերպի խնդրին ուղղված աշխատանքները տարրական դպրոցում.....	12
2.1. Առողջ ապրելակերպի տարածման անհրաժեշտությունը դպրոցներում.....	12
Եզրակացություն.....	17
Օգտագործված գրականության ցանկ.....	19

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Այսօր ամբողջ աշխարհում առողջության պահպանման խնդիրն ունի առաջնային նշանակություն ողջ մարդկության համար: Ամբողջ աշխարհում մեծացել է վիրուսային հիվանդությունների թիվն ու տարածվածությունը: Եվ բոլոր սոցիալական ինստիտուտներում առողջության պահպանման խնդիրը դառնում է հրատապ խնդիր: Ինչպես գիտենք դպրոց հաճախող երեխաներից շատերն առողջական խնդիրներ ունեն, որը պայմանավորված է հասարակության, տնտեսության, սոցիալական կենսակերպի, այդ թվում նաև արժեքային փոփոխություններով, սննդի որակի պահպանման խնդրով, տեխնիկայի արագընթաց զարգացումներով և այլն: Ներկայումս մեր երկրում առողջ ապրելակերպը մարդկային արժեքների մեջ ոչ այդքան նշանակալի տեղ է զբաղեցնում, բայց եթե ներկայիս երիտասարդությունը գիտակցի, որ իրենք հանդիսանում են նոր սերնդի ծնողներ և տեղյակ լինեն թե ինչպես կարելի է կրճատել առողջության հետ կապված ռիսկերը, անձնական օրինակով վաղ տարիքից իրենց երեխաներին սովորեցնեն զնահատել, պահպանել և ամրապնդել առողջությունը, քանի որ այն ամենաթանկարժեք պարզն է, որ ստանում ենք բնությունից, և կարելի է հուսալ, որ ապագա սերունդը առողջ և զարգացած կլինի ոչ միայն անձնական որակներով, արժեքներով ու հոգեպես, այլ նաև ֆիզիկապես: Առողջության պահպանման խնդիրն անհրաժեշտ է առաջադրել կրթական բոլոր մակարդակներում, այստեղ կարևոր է դառնում դիտարկել այդ խնդիրները տարրական դպրոցում: Թեման հրատապ է, քանի որ ինչպես կարելի է տեսնել մեր կողքին առողջական խնդիրներ ունեցող երեխաներ և լինել անտարբեր, կամ ինչպես կարելի է այդ հատվածում սովորող երեխաների առողջության պահպանման խնդիրները անտեսել: Իրոք առողջության պահպանման, առողջ ապրելակերպի ձևավորումը առանձնահատուկ նշանակություն է ստանում տարրական դպրոցում, որտեղ երեխաների հետ իրականացվող աշխատանքներն ենթադրում են նաև աշխատանքներ ծնողների, ընտանեկան միջավայրի հետ և ամենակարևորը, դպրոցը լինելով այն կառույցը, որտեղ երեխան անցկացնում է երկար ժամանակ, պարտավոր է հետևել առողջության պահպանմանն ուղղված պատասխանատու վարքի ձևավորմանը, որը կօգնի մարդու կյանքում անվտանգ վարքագծի ձևավորմանն ու դրսևորմանը: Ներդաշնակ և համակողմանի դաստիարակության իրականացումն

իրենից ներկայացնում է անձնավորության գործունեության և վարքագծի կարգավորիչներ, որոնք կյանքում համապատասխան իրադրություններում կիրառվում են: Բազմաթիվ կիրառությունների արդյունքում դրանք սինթեզվում են և ձևավորվում, և ստեղծվում է մարդու բնավորությունը, որը տեսանելի է նրա ամենօրյա գործունեության ընթացքում: Այս առումով էլ առավել արդիական է դառնում տարրական դպրոցում երեխաների առողջության պահպանմանն ուղղված միջոցառումների իրականացումը, նրանց ծանոթացումն այդ իրենց տարիքին բնորոշ առողջության պահպանման եղանակներին և մեթոդներին: Թերևս սրանցով է պայամավորված մեր կողմից ուսումնասիրվող խնդրի արդիականությունը: Եվ ինչպես գիտենք առողջ սերունդը բարեկեցիկ պետության կարևոր ցուցանիշ է, այն ոչ միայն արտացոլում է հասարակության ժամանակակից կարգավիճակը, այլև տալիս է նրա ապագայի տեսությունը:

Հետազոտության նպատակն է ուսումնասիրել և հիմնավորել տարրական դպրոցում երեխաների առողջության պահպանման և առողջ ապրելակերպի ձևավորման արդյունավետ ուղիներն ու միջոցները:

Հետազոտության խնդիրներն են

1. Ուսումնասիրել առողջության պահպանման հիմնախնդրի հետ կապված առկա գրականություն, առանձնացնել առողջ ապրելակերպի բովանդակությունը:
2. Ուսումնասիրել առողջ ապրելակերպի ձևավորման, առողջության պահպանման անհրաժեշտությունն ու կարևորությունը տարրական դպրոցում:
3. Բացահայտել տարրական դպրոցում երեխաների առողջության պահպանման, առողջ ապրելակերպի ձևավորման արդյունավետ ուղիներն ու մեթոդները:

Հետազոտական աշխատանքի իրականացման համար օգտագործվել են

մասնագիտական գրականության ուսումնասիրության, վերլուծությունների, անկետավորում, զրույցի, դիտման մեթոդները:

Աշխատանքը կազմված է ներածությունից, երկու մասից, ենթամասերից, եզրակացությունից, գրականության ցանկից, հավելվածից: Աշխատանքը կազմված է համակարգչային էջից:

Մաս 1

ԱՌՈՂՋԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՄԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

1.1. Առողջագիտության բնութագիրը

«Վալեոլոգիա» (առողջագիտություն) տերմինն առաջացել է հունարեն «valeo»՝ առողջ լինել բառից: Առաջին անգամ այդ տերմինը առաջարկել է Ի. Ի. Բրեխմանը (1980): Վալեոլոգիան գիտություն է մարդու կենսագործունեության որոշակի պայմաններում առողջ կենսակերպի ապահովման ուղիների, առողջության ձևավորման, ամրապնդման և պահպանման մեթոդների մասին: Որպես գիտության մասնաճյուղ՝ այն իր մեջ ներառում է մարդու առողջության և առողջ կենսակերպի մասին գիտելիքները: Համաշխարհային առողջապահության կազմակերպության (ՀԱԿ) բնորոշմամբ՝ առողջությունն օրգանիզմի լիարժեք ֆիզիկական, հոգեկան և սոցիալական բարեկեցությունն է, այլ ոչ թե հիվանդությունների ու ֆիզիկական արատների բացակայությունը: Առողջագիտության հիմնական նպատակը մարդու ժառանգած մեխանիզմների ու կենսագործունեության ռեզերվների առավելագույն օգտագործումն է, մարդու օրգանիզմի հարմարման բարձր մակարդակի պահպանումն արտաքին և ներքին միջավայրի տարբեր պայմաններում:

Տարբերում են առողջության գնահատման երեք մակարդակ.

- ❖ անհատի առողջությունը,
- ❖ ընտանեկան կամ էթնիկական փոքր խմբի առողջությունը,
- ❖ որոշակի տարածաշրջանում (քաղաք, գյուղ) ապրող ազգաբնակչության առողջությունը:

Վալեոլոգիան սկզբունքորեն տարբերվում է մարդու առողջական վիճակն ուսումնասիրող այլ գիտություններից: Առողջագիտության հետաքրքրությունների բնագավառն առողջությունն ու առողջ մարդն են, մինչդեռ բժշկությունն ուսումնասիրում է հիվանդությունը, այն առաջացնող պատճառները, ախտորոշումը, բուժումը, հիգիենան՝ բնակավայրը և մարդու կենսագործունեության պայմանները[17]:

Անհատի, ընտանիքի, կոլեկտիվի, հասարակության, էթնոսի առողջական վիճակի հսկողությունը գիտական և կիրառական բազմաթիվ մասնաճյուղերի, պետական և հասարակական ինստիտուտների ուշադրության առարկան է:

Առողջագիտությունն ամբողջականացնող գիտություն է: Այն օգտագործում է բժշկականսաբանական բնագավառի տարբեր մասնագետների տվյալները, բժշկության, կենսաքիմիայի, ֆիզիոլոգիայի, հիգիենայի, նաև ֆիզիկական կուլտուրայի, հոգեբանության, մանկավարժության, փիլիսոփայության և այլ մասնաճյուղերի տեսությունները՝ ամբողջացնելով այն գիտելիքները, որոնք անմիջականորեն կապված են մարդու առողջության հետ:

Առողջությունը լայն հասկացություն է և իր մեջ ներառում է մարդու ֆիզիկական զարգացումը, հոգեկան առողջությունն ու վերարտադրողական գործընթացը: «Առողջություն» հասկացությունը կազմող բաղադրամասերը միմյանց հետ փոխկապակցված են և փոխալայմանավորված: Դրա հաստատումն է նաև դեռ անտիկ աշխարհի հայտնի ասացվածքը. «Առողջ մարմնում՝ առողջ հոգի»:

Համաշխարհային առողջապահության կազմակերպությունն առողջությունը բնութագրել է որպես ֆիզիկական, հոգեկան և սոցիալական վիճակ, շրջապատող միջավայրի մշտապես փոփոխվող պայմաններին օրգանիզմի արագ հարմարվելու ընդունակություն:

Առողջությունն օրգանիզմի համակարգային որակ է, որը որոշվում է ֆիզիկական, հոգեկան որակների ու հատկությունների ամբողջությամբ և հանդիսանում է երկարակեցության հիմքը, ստեղծագործական պլանների իրագործման անհրաժեշտ պայմանը, բարձր արտադրողականությամբ աշխատանքի, ամուր ու համերաշխ ընտանիքի, առողջ երեխաներ ծնելու ու դաստիարակելու երաշխիքը:

Մարդու առողջության սուբյեկտիվ ցուցանիշներից են ինքնազգացողությունը, աշխատանքային գործունեությունը և ընտանեկան-կենցաղային ակտիվությունը: :

Տարբերում են անհատական և պոպուլյացիոն առողջություն: Անհատական առողջության բաղադրիչներն են.

1. Մարմնական առողջությունը, որը դիտարկում է օրգանիզմի ֆիզիկական զարգացումը և գործառական համակարգերի վիճակը: Դրա հիմքը համարվում է օրգանիզմի գենոտիպը, որի դրսևորումը կախված է տարիքից և միջավայրի գործոններից:

2. Հոգեկան առողջությունը, որը բնութագրվում է անհատի գլխուղեղի վիճակով և արտահայտվում է մտածողության մակարդակով, ուշադրության և հիշողության զարգացմամբ, հուզական կայունության աստիճանով:

3. Ֆիզիկական առողջությունը, որը բնութագրվում է ինքնակարգավորման ֆունկցիաների կատարելության աստիճանով, ֆիզիոլոգիական գործընթացների ներդաշնակությամբ, աճի բարձր մակարդակով, օրգանիզմի զարգացման և շրջապատի միջավայրի հետ փոխազդեցության գործընթացում հարմարման ընդունակությամբ:

4. Սոցիալական առողջությունը կապված է մարդու սոցիալական բարեկեցության հետ:

5. Վերարտադրողական առողջությունը սեռահասուն տարիքում բեղմնավորման համար բավարար քանակով լիարժեք գամետների /վերարտադրողական բջիջներ/ արտադրման ընդունակությունն է, կազմաբանական, ֆիզիոլոգիական և հոգեբանական արգելքների բացակայությունը:

Այսպիսով՝ անհատական առողջությունը կախված է ոչ միայն օրգանիզմի կազմաբանաֆիզիոլոգիական առանձնահատկություններից, այլև կենսաբանական, էկոլոգիական և սոցիալական մակարդակներում շրջապատի միջավայրի հետ նրա փոխազդեցությունից:

Առողջագիտություն առարկան ուսումնասիրում է անհատական առողջությունը և մարդու առողջության ռեզերվները, ինչպես նաև առողջ կենսակերպը՝ մարդու վերաբերմունքը սեփական կենսագործունեության նկատմամբ: Առողջագիտության օբյեկտը գործնականորեն առողջ, ինչպես նաև նախահիվանդության վիճակում գտնվող մարդն է [9, էջ 47]:

Առողջագիտության հիմնական *խնդիրներն են.*

1. առողջությունը որպես կենսասոցիալական կատեգորիա,
2. առողջության ձևավորման մեխանիզմները,
3. անհատի կազմվածքային առանձնահատկությունների որոշման մեթոդները,
4. առողջության պահպանման և ամրապնդման գործնական միջոցները,
5. ազգաբնակչության կրթության մեթոդը և տեսությունը:

Առողջագիտության *մեթոդներն են*՝ մարդու օրգանիզմի գենետիկական ֆոնդի օգտագործումը, առողջության ռեզերվների բարձրացման ուղիների հետազոտությունները, շրջապատի միջավայրի ախտածին ազդեցության ապասկտիվացման կամ փոխհատուցման տարբեր միջոցները:

Մարդու առողջության համար պատասխանատվություն են կրում պետությունը, բժշկությունը, ընտանիքը և յուրաքանչյուր մարդ:

Պետության դերն է բնակարանային պայմանների բարելավումը և աշխատանքում առողջ մթնոլորտի ստեղծումը, մարդու առողջության ամրապնդման համար անհրաժեշտ ապրանքների ու ծառայությունների գների իջեցումը:

Գործնական բժշկության դերն է մշակել և պրակտիկայում ներդնել գիտականորեն հիմնավորված միջոցառումներ առողջության ամրապնդման, հիվանդությունների կանխարգելման և հիվանդների բուժման համար:

Կուլեկտիվի և ընտանիքի խնդիրն է ընտանիքում և աշխատանքում հոգեբանական մթնոլորտի լավացումը, վնասակար սովորույթների բացառումը:

Բանական մարդ (Homo sapiens) տեսակին պատկանելը դեռևս չի նշանակում, որ այդ տեսակի բոլոր ներկայացուցիչները գենոտիպորեն միատեսակ են: Մարդիկ միմյանցից տարբերվում են գենո- և ֆենոտիպային մի շարք առանձնահատկություններով:

Առողջագիտության կարևոր հասկացություններից է նաև *կենսակերպը*: Դա մարդու վարքագծի ձևավորումն է կենցաղում, աշխատանքում, հասարակության և բնության մեջ: Կյանքի աճող տեմպը, մարդու գործունեության տարբեր ոլորտներում մշտական հոգեհուզական ծանրաբեռնվածությունը, հասարակության

քաղաքականացումը բարձրացնում են պահանջներն օրգանիզմի ներքին պաշարների նկատմամբ: Գոյություն ունեն մարդու առողջության վրա դրական ազդեցություն ունեցող գործոններ, որոնք նպաստում են առողջ կենսակերպին, և բացասական գործոններ, որոնք խաթարում են առողջությունը [12, էջ 84]:

Առողջ կենսակերպի հիմքը ճիշտ կազմակերպված օրվա ռեժիմն է՝ տարբեր տեսակի գործունեությունների ռացիոնալ հերթագայումը: Օրվա ճիշտ ռեժիմը նպաստում է աշխատունակության պահպանմանը, առողջական վիճակի տատանումների, ֆիզիկական թերզարգացմանն ու ներոզներին:

Շարժողական ակտիվությունը դրականապես է ազդում, եթե այն տևում է մեկից մեկուկես ժամ: Երկարատև ֆիզիկական ծանրաբեռնվածությունը կարող է հասցնել հոգնածության և օրգանիզմի աշխատունակության նվազման:

Յուրաքանչյուր մարդու առողջ կենսակերպը, կյանքի ոճը և կենսական դրդապատճառները որոշում են նրա առողջությունն ու սոցիալական բարեկեցությունը ամբողջ կյանքի ընթացքում:

Անհատների առողջության ցուցանիշները բնութագրում են նաև նրա մակարդակը հասարակության մեջ: Այս առումով ակադեմիկոս Ն. Մ. Ամոսովը գրել է. «Ժողովուրդը առողջ է, եթե առողջ է հասարակությունը» [10, էջ 155]: Կորցնելով առողջությունը՝ մարդն առաջին հերթին սկսում է փնտրել փրկությունը դեղորայքներով՝ չգնահատելով օրգանիզմի վրա այնպիսի արդյունավետ գործոնների ազդեցությունը, ինչպիսիք են շարժողական ակտիվությունը, ռացիոնալ սնվելը, կոփումը, լիարժեք քունը, մերսումը և ինքնամերսումը ու այլ գործոններ:

Ներկայումս մարդու առողջության պահպանման և ամրապնդման խնդիրը շատ արդիական է աշխարհի բոլոր երկրներում:

Առողջության վրա առավել ուժեղ ազդում են կյանքի կենսակերպի հետևյալ վնասակար սովորությունները և գործոնները՝ թմրամոլությունը, ակոհոլի չարաշահումը, ծխելը, ոչ ռացիոնալ սնունդը, թերշարժունությունը, սթրեսի բարձր մակարդակը: Նշվածից հետևում է, որ օրգանիզմի կենսագործունեության բնույթը պատճառաբանված է նրա գենետիկական ծրագրերով և կյանքի պայմաններով [9, էջ 93]:

1.2. Առողջագիտության դասակարգումը

Գոյություն ունեն առողջագիտության մի շարք ուղղություններ:

Ընդհանուր վալեոլոգիան որոշում է առողջագիտության տեղը մարդու մասին գիտությունների համակարգում, ուսումնասիրության մեթոդները, նպատակը, խնդիրները և ձևավորման պատմությունը [9]:

Բժշկական վալեոլոգիան որոշում է առողջության և հիվանդության միջև եղած տարբերություններն ու դրանց ախտորոշումը, ուսումնասիրում առողջության պահպանման մեթոդներն ու հիվանդության կանխարգելումը, մշակում ազգաբնակչության առողջության վիճակի գնահատման չափանիշները և մեթոդները, հետազոտում առողջության վտանգ սպառնացող արտաքին և ներքին գործոնները:

Մանկավարժական վալեոլոգիան ուսումնասիրում է ուսուցման և դաստիարակության գործընթացում առողջության պահպանման և ամրապնդման հարցերը:

Տարիքային վալեոլոգիան ուսումնասիրում է առողջության ձևավորման տարիքային առանձնահատկությունները տարիքային տարբեր շրջաններում դրանց փոխհարաբերություններն արտաքին և ներքին միջավայրի գործոնների հետ: Յուրաքանչյուր տարիքում օրգանիզմի ցանկացած համակարգի վիճակը համապատասխանում է գենետիկական ծրագրի իրականացմանը զարգացման տվյալ շրջանի համար:

Տարբերակիչ (դիֆերենցիալ) վալեոլոգիան հետազոտում է առողջության անհատական տիպաբանական առանձնահատկությունները, մշակում առողջության որակի և քանակի փոփոխությունների անհատական ծրագրերը:

Մասնագիտական վալեոլոգիան հետազոտում է մարդու կյանքի համար տարբեր վտանգների և ծայրահեղ գործոնների ազդեցությունը առողջության վրա,

մշակում միջոցներ այդ գործոնների ազդեցության դեպքում առողջության վերականգնման և պահպանման համար:

Ընտանեկան վալեոլոգիան ուսումնասիրում է ընտանիքի և նրա յուրաքանչյուր անդամի դերն ու տեղն առողջության ձևավորման գործում, մշակում միջոցներ ընտանիքի առողջության պահպանման համար:

Էկոլոգիական վալեոլոգիան ուսումնասիրում է բնական գործոնների ազդեցությունը և բնության մեջ մարդու առաջացրած փոփոխությունների հետևանքներն առողջության վրա:

Սոցիալական վալեոլոգիան ուսումնասիրում է սոցիալական տարբեր խմբերում գտնվող մարդկանց առողջությունը:

Հնարավոր է ժամանակի ընթացքում ձևավորվեն նաև առողջագիտության նոր ուղղություններ:

Առողջության նորման

Առողջությունը բնութագրվում է օրգանիզմի որոշակի ցուցանիշներով: Ուղղակի ցուցանիշներն անմիջականորեն բնութագրում են օրգանիզմի ֆիզիկական զարգացման վիճակը, աշխատունակությունը, գործառական վիճակը, կենսաքիմիական և իմունոլոգիական կարգավիճակը: Առողջության վիճակի մասին անուղղակիորեն պատկերացում կարելի է կազմել հիվանդացման, հոսպիտալացման, հաշմանդամության և մահացության մակարդակով:

Առանձին ցուցանիշների նորմա ընդունվում է դրանց ստանդարտ արժեքը, որը ստացվում է բազմաթիվ տվյալների վիճակագրական մշակման արդյունքում:

Ֆիզիոլոգիական և կենսաքիմիական որոշ ցուցանիշներ մեծ թվով մարդկանց մոտ ունեն միատեսակ արժեք և համարվում են «բանական մարդ» տեսակի յուրօրինակ բնութագրիչները (օրինակ՝ արյան pH-ի, զարկերակային ճնշման մեծությունը): Այդ ցուցանիշներն արտացոլում են օրգանիզմի օրգանների համակարգերի հավասարակշռությունը՝ հոմեոստազը, որն ապահովում է տեսակի զարգացումը և կենդանի մնալը: Այդ ցուցանիշների շեղումը ստանդարտ նորմայի սահմաններից մատնանշում է հարմարողական մեխանիզմների խանգարման և հիվանդությունների զարգացման մասին:

Ստանդարտ նորմերը խիստ կանոնավորված նորմատիվներ լինել չեն կարող, քանի որ կախված են էթնիկական, ռասայական առանձնահատկություններից, կլիմայաաշխարհագրական պայմաններից: Երբեմն մի ցուցանիշը մի մարդու համար բնականոն է, իսկ ուրիշների համար՝ ախտաբանության արդյունք: Օրինակ՝ արևադարձային երկրներում ապրողների արյան էրիթրոցիտները մանգաղաձև են, որի հետևանքով մալարիայի հարուցիչը չի կարող բազմանալ այդպիսի էրիթրոցիտներում: Դա ունի պաշտպանական նշանակություն, քանի որ կանխում է այդ հիվանդության առաջացումը: Չափավոր կլիմայի պայմաններում էրիթրոցիտների նման ձևը համարվում է ծանր հիվանդություն (մանգաղաձև սակավարյունություն) և ուղեկցվում է էրիթրոցիտների հեմոլիզով:

Նորմա ինչպես նաև *առողջություն* հասկացությունները պետք է անհատականացվեն: Նկատի ունենալով, որ մարդու օրգանիզմը, որպես կենսաբանական համակարգ, տարբերվում է անկայունությամբ, գործառական ցուցանիշների փոփոխականությամբ, ուստի նրա ցուցանիշների նորմերը ոչ միայն միջին վիճակագրական մեծություն պետք է ունենան, այլև որոշ շեղումներ:

Օրգանիզմի անհատական նորման հազվադեպ է համընկնում միջին վիճակագրական ցուցանիշների հետ: Գործնականորեն յուրաքանչյուր մարդ ունի նորմայից շեղումներ, առողջության չափ, որը կախված է նրա կառուցվածքից, տարիքից, սեռից, մասնագիտությունից, բնակավայրից և այլն:

Բնականոն կարող է համարվել օրգանիզմի այն վիճակը, երբ ցուցանիշները փոխվում են նորմայի սահմաններում, ուստի անհրաժեշտ է առանձնացնել առողջության դինամիկական նորման: Այն բնութագրվում է այնպիսի ցուցանիշների ամբողջությամբ, որոնք շրջապատի միջավայրի փոփոխության դեպքում հնարավորություն են տալիս ապահովել կենսագործունեությունը, աշխատունակությունը, բոլոր գործընթացների հուսալիությունը:

Շարադրվածից հետևում է, որ օրգանիզմի բնականոն վիճակը ոչ այնքան սովյալ սահմաններում ցուցանիշների գտնվելն է, որքան դրանց այնպիսի կարգավորման ընդունակության պահպանումը, որը հնարավորություն է տալիս տարբեր իրավիճակներում ապահովել հավասարակշռությունը միջավայրի հետ: Օրգանիզմի գործառական ցուցանիշները փոխելու և տարբեր իրավիճակներում

օպտիմալությունը պահպանելու ընդունակությունը համարվում է նրա առողջության նորմերի բնորոշ ցուցանիշը:

1.3 Հասկացություն հիվանդության և այն կանխարգելող միջոցների մասին

Առողջությունը և հիվանդությունը սովորաբար դիտվում են որպես օրգանիզմի որակապես տարբեր վիճակներ:

Օրգանիզմում ընթացող խանգարումների, դրանց պատճառների և մեխանիզմների հետազոտությամբ զբաղվում է առողջագիտությունը, իսկ հիվանդության վիճակով, ախտորոշմամբ ու բուժմամբ՝ բժշկությունը:

Բժշկությունը հիվանդությունը բնութագրում է որպես օրգանիզմի կենսագործունեության խանգարում՝ փոխկապակցված շրջապատի միջավայրի հետ, որի դեպքում առաջանում է աշխատունակության ժամանակավոր կամ մշտական իջեցում կամ էլ կորուստ: Հիվանդի մոտ որոշակի աստիճանով սահմանափակ են դրսևորվում հասարակականորեն օգտավետ, աշխատանքային, սոցիալական ֆունկցիաները, միաժամանակ խանգարվում են օրգանների համակարգերի ինքնակարգավորումն ու գործունեությունը:

Հիվանդության հիմնական հատկանիշը, անկասկած, օրգանիզմի հարմարողական հնարավորությունների սահմանափակումն է: Հիվանդությունն օրգանիզմի և միջավայրի միջև հավասարակշռության կորուստն է:

Առողջությունը կախված է հիվանդությունների բուժման արդյունավետությունից ու կանխարգելման միջոցառումներից: Կարևոր նշանակություն ունի նաև ժառանգականությունը: Հարկ է նշել, որ հիվանդությունների բուժման ու կանխարգելման գործը կախված է ոչ միայն բժշկությունից, այլև պետությունից, որը կարևոր դեր ունի այդ գործընթացների իրականացման գործում: Որքան արդյունավետ է կազմակերպվում և իրականացվում բուժման ու կանխարգելման գործը, այնքան քիչ են հիվանդությունները, և ցածր է մահացությունը:

Հիվանդությունների սրման ճգնաժամային իրավիճակներում շատ հաճախ բժիշկները նշանակում են այնպիսի միջոցներ, առաջին հերթին դեղաբանական,

որոնք նպաստում են սուր երևույթների արագ վերացմանը: Սակայն նշանակվող բնական և սինթետիկ բնույթի դեղորայքները տարբերվում են ուժեղ ազդեցությամբ և առավելագույնս ակտիվացնում են օրգանիզմը վերապրման համար, բայց չեն վերականգնում օրգանիզմի պահուստային պաշարները, բացի այդ կարող են առաջացնել ալերգիա: Դա հատկապես վերաբերում է արհեստականորեն սինթեզված դեղորայքներին, քանի որ բնական դեղորայքներն օժտված են ավելի մեղմ ազդեցությամբ:

«Առողջությունն ընդհանուր հասկացություն է, որն իր մեջ ներառում է օրգանիզմի կենսագործունեության բոլոր հնարավոր տարբերակները: Առողջությունը կարող է լինել լավ կամ վատ, առավելագույն կամ նվազագույն, սակայն չի կարելի դատել նրա առկայության կամ բացակայության մասին» (Կոլբանով, 2001): Հիվանդությունը խանգարված առողջության մասնակի դրսևորումն է: Հիվանդությունը և առողջությունը կենսաբանական հակադիր վիճակների միասնություն են, որոնք տարբերվում են օրգանիզմի կենսագործունեության ձևաբանական, ֆիզիոլոգիական, կենսաքիմիական գործընթացների ընթացքով: Բնականոն ֆիզիոլոգիական վիճակից անցումը հիվանդության որակական թռիչք է:

Մաս 2

ԱՌՈՂՋ ԱՊՐԵԼԱԿԵՐՊԻ ԽՆԴՐԻՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ

2.1 Առողջապարելակերպի տարածման անհրաժեշտությունը դպրոցներում

Տարիքային «զարգացման սոցիալական իրադրության» հասկացությունը հնարավոր է դարձնում ճիշտ բացատրել 6-7 տարեկանում ընթացող փոփոխությունների էությունը և պարզելու ինչպես 6, այնպես էլ 7 տարվա նշանակությունը կրտսեր դպրոցական տարիքի բնութագրում [6; 151]: Կարևորելով, որ երեխան դպրոց է ընդունվում 7 տարեկանում և նրա կրթությունը կազմակերպվում է 12 տարվա ընթացքում, ապա խիստ կարևոր է ուսումնասիրել առողջ ապրելակերպի դրվածքը դպրոցում: Բնականաբար այն պետք է սկսել և խորությամբ ուսումնասիրել տարրական դպրոցում, սկսած տարրական դասարանի մասնաշենքի կառուցվածքից մինչև երեխայի ֆիզիկական զարգացման էական փոփոխությունները, նրանց ճանաչողական գործունեության և մտավոր զարգացման հետ կապված հարցերը:

Ինչպես գիտենք առողջ ապրելակերպի խնդիրն առնչվում է նաև ընտանիքին և դպրոցին: Եվ այն ինչ չի կարող իրականացնել ընտանիքը դպրոցը դա պարտավոր է անելու:

Առողջապարելակերպի իրմեջընդգրկում է հետևյալ բովանդակությունները

1. Ֆիզիկական առողջություն,
2. Հոգեկան առողջություն,
3. Սոցիալական առողջություն,
4. Առողջության վրա ազդող գործոններն միջավայր:

Այսուղղությունները իրենց բովանդակության մեջ ներառում են հետևյալ աղադրիչները՝

- անձնական հիգիենայի հմտություններ,
- ծխախոտի, ալկոհոլի,
թմրամիջոցների և հոգեմետնյութերի օգտագործման նշարաշահման կանխարգելում,

- առողջսնունդն սննդակարգի պահպանում,
- արժեքային ընկալումների զարգացում առողջության պահպանման վերաբերյալ,
- ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի կանխարգելում,
- առողջության պահպանման վերաբերյալ արժեքային ընկալումների զարգացում:

Այսօրամբողջ աշխարհում խնդիր է **երեխայի մարմնի քաշի** ավելացումը և թերսնուցումը: Եթե անհատն ընդունում է սննդի նույն քանակը և պահպանում է նույն ֆիզիկական ակտիվությունը 20-40 տարեկանում, ապա 40 տարեկանում նրա մարմնի քաշը, որպես կանոն, ավելի մեծ է լինում: Դա բացատրվում է նրանով, որ տարիքի հետ փոխվում է նյութափոխանակության ակտիվությունը: Տարիքի հետ պետք է օգտագործել մարմինն անհրաժեշտ սննդանյութերով ապահովող, բայց քիչ կալորիաներ պարունակող սնունդ: Այսինքն՝ պետք է ավելացնել սպիտակուցների և վիտամինների քանակը՝ զուգահեռ նվազեցնելով ածխաջրերն ու ճարպերը:

Մարզումների կազմակերպումը

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ ֆիզիկական նակտիվությունը զգալիորեն նվազեցնում է տարբեր հիվանդություններ ով հիվանդանալու հավանականությունը: Մարդիկ ավելի երկար են ապրում և կյանքի ընթացքում ավելի քիչ են հիվանդանում, եթե համադրում են ֆիզիկական ակտիվությունը ճիշտ սնուցման հետ: Վարժությունները լավ են անդրադառնում սրտի, թոքերի և արյունատար անոթների աշխատանքի վրա, ուժեղացնում, դիմացկուն ու ճկուն են դարձնում ոսկրամկանային համակարգը: Դրանք նպաստում են նաև աշխատունակության բարձրացմանը և լավ ինքնազգացողությանը: Տարրական դպրոցում պետք է ուշադիր լինել մարզումների, ֆիզկուլտուրայի դասերի անցկացման ժամանակ երեխաների ինքնազգացողությանը: Ինչպես նշեցինք վերևում շատ հիվանդություններ, առավեապես սրտի հետ կապված բացահայտվում են այդ ընթացքում, կամ էլ երեխաների վիճակն այդ ընթացքում վատանում է:

Եթե մարզումների ընթացքում երեխան ցավեր է զգում սրտի շրջանում, ուսերում, կոկորդում կամ ունեք շնչառական դժվարություններ, հևոց, գլխապտույտ, անմիջապես պետք է դադարեցնել մարզումները և դիմել բժշկի: Այս դեպքում երեխաների հետ պետք է զբաղվել միայն բուժական մարմնամարզությամբ: Մենք

գիտենք դեպքեր, երբ երեխաների կյանքին վտանգ է սպառնացել հենց հիվանդության մասին չիմացության պատճառով:

Երեխաների պետք է տալ հետևյալ խորհուրդները՝

- Զբաղվեք սիրելի գործով, որը ձեզ հաճույք է պարգևում:
- Խուսափեք կոֆեին կամ այլ հոգեխթանիչներ պարունակող սննդամթերքի (թեյ, սուրճ, որոշ զովաջուցիչ ոչ ալկոհոլային խմիչքներ, շոկոլադ) և ցավազրկող դեղամիջոցների չարաշահումից:
- Լարված պահերին կատարեք թուլացնող շնչառական վարժություններ : Քթով խորը ներշնչեք և արտաշնչեք բերանով: Կենտրոնացրեք ուշադրությունը շնչառության վրա, կրկնեք այդ վարժությունները 10 րոպե:
- Զբաղվեք սպորտով:

Անընդհատ բժշկական հսկողության ապահովումը տարրական դպրոցում պարտադիր է

Գրեթե բոլոր հիվանդությունների վաղ շրջանում հայտնաբերումը շատ ավելի արդյունավետ է բուժման առումով: Տարին 2 անգամ կանխարգելիչ բուժհետազոտություններ անցնելով կարելի է երեխաներին պաշտպանել շատ հիվանդությունների բարդություններից:

Անհրաժեշտ է տարին 2 անգամ ատամնաբույժի այցելությունը դպրոց, որպեսզի մասնագետը կատարի ատամների մաքրում և բերանի խոռոչի ստուգում: Երկու ամիսը մեկ պետք է փոխել փոխել ատամի խոզանակը: Լնդերը և ատամներն ախտահարող հիվանդությունների կանխարգելման նպատակով օրը 2 անգամ՝ առավոտյան և երեկոյան, երեխաներին պետք է պարտադրել մաքրել ատամները խոզանակով:

Շատ կարևոր են նաև տեսողության պարբերակա նստուգումները: Պետք է երեխաների նստվորեցնել պահպանե լլսողությունը: Ուժեղադմուկը, երաժշտությունը կարող են թուլացնել լսողությունը, նվազեցնել կենտրոնանալու հատկությունը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ուսումնասիրելով երեխաների առողջության պահպանման հիմնախնդիրը տարրական դպրոցում հանգել ենք հետևյալ եզրակացությունների.

1. Տարրական դպրոցում առողջության պահպանման խնդրին ուղղված աշխատանքները բավարար չեն և դրանք հիմնականում պայմանավորված են այդ խնդրին առնչվող սուբյեկտների ոչ արդյունավետ համագործակցությամբ:
2. Պետք է տարրական դասարաններում դասավանդող ուսուցիչներն ունենան առողջապահական մանկավարժական տեխնոլոգիաներ կիրառելու ուղղությամբ պատրաստվածություն: Այսինքն այնպիսի մեթոդների, միջոցների, հնարների ամբողջությունը, որը ոչ միայն գերծ է պահում երեխաներին կրթական միջավայրի անբարենապաս գործոնների ազդեցությունից, այլ նաև նպաստում է սովորողների առողջության պահպանմանն ու դաստիարակությանը:
3. Երեխաների առողջության պահպանման, նրանց առողջ ապրելակերպին վերաբերող հարցերն առավել կարևոր նշանակություն են ստանում տարրական դպրոցում, քանի որ այդ հատվածում է դրվում առողջ ապրելակերպի ձևավորման հիմքերը, այդ տարիքում ավելի հեշտ է հետևողականություն և հսկողություն իրականացնելը, ինչպես նաև համապատասխան գիտելիքների տրամադրումը, միշտ առաջնորդվելով այն գաղափարով, որ առողջությունը գերակա արժեք է մարդու համար:
4. Տարրական դպրոցներում առավել ակտիվ պետք է լինեն բուժհաստատությունները առաջնային առողջության պահպանման ծրագրերի իրականացմամբ, կրեն պատասխանատվություն դպրոցի սանիտարահիգիենիկ պայմանների վերահսկողության, սննդի որակի ապահովման, երեխաների առողջության պահպանման առումով: Այսպիսի պատասխանատվություն պետք է կրեն նաև դպրոցների տնօրինությունը:
5. Դպրոցներում շատ հաճախ պետք է իրականացվեն առողջ ապրելակերպին, առողջության պահպանմանն ուղղված ծրագրեր, պետք դրանց ուղղված միջոցառումները տարածել, մշակել անհրաժեշտ միջոցառումների ցանկ,

որոնք կնպաստեն երեխաների մոտ առողջության վերաբերյալ գրագիտության ձևավորմանը:

6. Անհրաժեշտ է իրականացնել խորհրդատվական աշխատանքներ տարրական դպրոցում սովորող երեխաների ծնողների հետ, պատրաստել տեղեկատվական գրքույկներ, հանձնարարել գրականություն, աշխատանքներ երեխաների առողջության պահպանման նպատակով:
7. Բարձրացնել դպրոց-ընտանիք-բուժհաստատություն համագործակցության մակարդակը, կազմակերպել փոխադարձ այցելություններ, իրականացնել հսկողություն, միշտ առաջանային համարելով երեխային առողջության պահպանման հիմնախնդիրը դպրոցում, ընտանիքում և հասարակության մեջ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. ԱմիրջանյանՅու.Ա., ՍահակյանԱ.Ս. Մանկավարժության, Երևան, 2004
2. Ասատրյան Լ.Թ., Էկոլոգիական դաստիարակության համակարգըավագոպրոցում, Եր. Զանգակ-97, 2003, 120 էջ:
3. Բորյան Ս.Գ., Դպրոցի և ընտանիքի մանկավարժական ներգործության միասնությունը: Երևան 1975
4. Գյումիշյան Ս., Հարությունյան Թ., Պետրոսյան Մ., Ինչպես օգնել երեխաներին հաղթահարելու սթրեսային վիճակները: Կրթության և գիտության նախարարություն:
5. Հովհաննիսյան Ա., Դժվար դաստիարակվող երեխաների ինքնահաստատման մանկավարժական ուղիները: Մենագրություն/ Ա. Հովհաննիսյան. – Վանաձոր: ՄԱՊԵՆՈ տպագրատուն, 2013. – 205 էջ:
6. Ղույումյան Գ. Ե., Մանկավարժություն: Դասագիրք բուհերի համար: Երկու գրքով: Գիրք-1-Եր., Զանգակ-97, 2005 – 464 էջ :
7. Ղույումյան Գ. Ե., Մանկավարժություն: Դասագիրք բուհերի համար: Երկու գրքով: Գիրք-2-Եր., Զանգակ-97, 2005- 232 էջ:
8. Մանկավարժական արդի խնդիրները. մարտահրավերներ և լուծումներ: Հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու – Եր.: Մանկավարժ, 2015, 336 էջ:
9. Մինասյան Ս.Ս., Աղամյան Ծ.Ի., Առողջագիտություն: Դասագիրք բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների համար: Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2008, - 376 էջ:
10. АмосовН.М. Раздумьяоздоровье. - М., 1987.
11. МардоянР. Педагогическаяаксиология, Гюмри, Эльдorado, 2012г.
12. Никитин Б.П. Первые уроки естественного воспитания, или Детство без болезней. - Л., Лениздат, 1990.
13. İñäëñúé È.İ. İääãîãèèà: Ó÷áá.äëÿ ñòóä.âûñøèõ ïää.ó÷.çàâ. – İđîñââùáíèâ, Æóíàíèð.èçä.Öáíòð ÆËÄÎÑ, 1996
14. Ротенберг Р. Расты здоровым. Детская энциклопедия здоровья. - М., ФиС, 1991.
15. <http://ar.uawsi.com/klassifikatsiya-valeologii22315.html>